Marulićevo alegoriziranje u XIV. pjevanju *Davidijade*

Miroslav Palameta*
miropal@yahoo.it

UDK: 821.163.42.09 Marulić, M.
22:244
Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper
Primljeno: 25. kolovoza 2015.
Prihvaćeno: 7. listopada 2015.

Jedna od najstarijih estetskih procjena Davidijade Marilićeva je napomena u pismu kardinalu Grimaniju kako ta knjiga, što mu je šalje na dar, pruža užitak koji »odiše našom vjerom«, slavi Krista, »miriše onim mirisom koji krijepi duše vjernika«. Ovjeravajući intertekstualnim pristupom smisao tih iskaza u XIV. pjevanju pokazuje se kako je Marulić čitao biblijski predložak tragom kršćanskih otaca i učitelja s vjerom da su sadržaji Staroga zavjeta slika Novoga. Ta perspektiva jasno uključuje postupak kršćanske egzegeze. U tom smislu glavni junak, biblijski kralj David, predstavlja dosljedno novozavjetnog Krista i u posljednjem pjevanju i u cijelom spjevu, kao što drugi likovi imaju svoju tipološku vrijednost (Bat-Šeba prefigurira Sveto pismo, Salamon Zakon božanski itd.). Tragovi alegorijskih kodova ili posve razvidne egzegetske cjeline u samim stihovima XIV. pjevanja markiraju se, pojačavaju, prožimaju i nadopunjuju sadržajima prozne cjeline Teropologica Davidiadis expositio, pa se u svjetlu onih istaknutih natuknica u pismu kardinalu Grimaniju pokazuje da je Marulićeva Davidijada istodobno i svojevrsna »kristijada«.

Ključne riječi: *Marulić, Davidijada, alegoreza, kodovi, tropologija, patristika.*

* Prof. dr. sc. Miroslav Palameta, redoviti prof. Odsjeka za hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu, Sinjska 2, 21000 Split.

Uvod

Četrnaesto pjevanje, kojim okončava u heksametrima versificirana priča o židovskom kralju i sama *Davijada* sa svojim karakterističnim završetkom, zaokuplja se biblijskim zgodama iz III. knjige o kraljevima, od svog početka do Davidove smrti. U sažetom proznom uvodniku Marulić je naznačio tijek tih zbivanja na židovskom dvoru u Jeruzalemu, ishod suparništva dvojice braće oko preuzimanju očeva prijestolja, Davidovu oporuku, smrt i sahranu:

> »Knjiga o kraljevima III, gl. I. Sin Davidov od Hagite – Adonija poželje kraljevstvo. Bat-Šeba se žali pred kraljem što Adonija kraljuje, iako se sam zakleo da će poslije njega Salamon biti kralj. Stoga na Davidovu zapovijed Salamon bude pomazan za kralja i posađen na prijestolje. Oni koji bijahu uz Adoniju prestrašiše se i pobjegoše. Adonija pobježe u (sveti) šator i izmoli oprost: izišavši iz šatora, pokloni se Salamonu. II. David na samrti daje uputstva Salamonu: da štuje Boga, da kazni Joaba, koji je u miru ubio dva prvaka: Abnera i Amasu, da klevetnika i buntovnika Šimeja obuzda strahom od kazne, a da ga kazni bude li zgriješio, da ljubi sinove Barzilajeve, koji su ga veoma mnogo zadužili. Umrije i bi sahranjen u tvrđavi Sionu. Kraljevao je četrdeset godina: u Hebronu sedam, u Jeruzalemu trideset i tri.«[1]

Kao i u prethodnim dijelovima pisac je i u završnom pjevanju uz te sadržaje koristio i druge biblijske knjige, posebice *Ljetopis* i *Psalme*, čiji su sadržaji vezani za kralja Davida u okviru zadanog ili pretpostavljenog biografskog vremena. Međutim, navedena tematska čvorišta iz biblijskih priča o kraljevima, osim njihove formalne uloge koja osigurava čitalačku preglednost, imaju u strukturi pojedinih pjevanja, pa i tog četrnaestog, vrijednost poveznice s proznim tekstom »Tropologica Davidiadis expositio« s Marulićevim komentarima i obrazlaganjima skrivenih značenja. Upravo ta veza ističe u riječi »argumenta«, koja stoji iznad tih natuknica kao naslov, semantičku vrijednost predmeta obrazlaganja ili dokazivanja, što je jedno od primarnih njezinih značenja. Imaju li se na pameti sadržaji obrazlaganja uz XIV. pjevanje, onda se gotovo sve spomenute natuknice pokazuju predmetima njihova zanimanja, bilo u samim stihovima, bilo iz perspektive proznog »Tropološkog izlaganja«. Takva se tendencija pokazuje i uz ostala pjevanje *Davidijade*, u kojima se uvijek glavni junak iščitava kao Krist, pa se iz perspektive utvrđenih alegorijskih smislova taj spjev o židovskom kralju Davidu pokazuje i kao spjev o Kristu.

Tragovi alegorijskog diskursa

Pjevajući od početka XIV. pjevanja o dvorskim zgodama oko preuzimanja Davidova žezla, što će biti predmet tropološkog obrazlaganja nakon njihova razrješenja, ispjevao je Marulić za situacije u kojima su se našli i Salamon i

[1] Marko MARULIĆ, *Davidijada*, prev. Branimir Glavičić, Split, Književni krug, 1984, 191.

Adonija po nekoliko stihova koji svojom kondicijom kršćanskog prekodiranja predloška i oblikom kontrastiranja signaliziraju diskurs patrističke alegoreze. Slični se tragovi prepoznaju od početka *Davidijade*, pa je njihovo nazočnost u posljednjem pjevanju stvar kontinuiteta u strukturiranju cijelog spjeva. Prvi je vezan za Salamona odnosno za svetopisamski redak o pomazanju Davidova nasljednika na izvoru Gihonu. Uobličen u svom izvorniku kao složena nezavisna rečenica (»Svećenik Sadok donese iz šatora rog s uljem i pomaza Salamona – *Sumpsitque Sadoc sacerdos cornu olei de tabernaculo, et unxit Salamonem*« 1 Kr 1, 39), bit će prestiliziran, a zatim poetiziran u osam heksametara i kontrastiran na okosnici pogansko-kršćansko.

> Svetu pak svećenik Sadok tad uze pomast, i onda
> Pomaza on Salamona kog rodi mati Bat-Šeba.
> Ljepšim je mirisom on mirisao pošto je bio
> Pomazan negoli smole što Arabija ih daje
> Ili Babilon sjajni il' sama asirska zemlja.
> Balzam ne miriše tako ni narod ni mira ni tamjan
> Skupljen po humcima Sabe. Jer miomirisi sveti
> Svaku pogansku pomast nadmašuju ljupkošću svojom (XIV, 125-132).

Samo početna dva stiha obuhvaćaju prestiliziranu faktografiju iz navedene biblijske složene rečenice. Prva njezina sastavnica pretrpjela je najviše stilskih mijena. Iz nje je posve isključena riječ *rog*, a *ulje* koje je u njemu bilo, pretvorilo se u *pomasti*.[2] Ni *šator* se ne spominje. Jedino je od njega semantičko polje svetosti, koje inače podrazumijeva kultno mjesto s posvećenim ili svetim predmetima, sačuvano i pridruženo uz riječ *pomasti*. Također je preoblikom perfektnog predikata (*sumpsit)* u particip prezenta (*sumens*) do kraja izbrisana prostorno-vremenska određenost prve sastavne rečenice biblijskog teksta i ostvarena dramska usredotočenost na radnju druge rečenice, na čin pomazanja. U toj drugoj sastavnoj rečenici oblik *Salamona* umjesto *Salamon*, koji se rabi na nekoliko mjesta u Davidijadi, svojevrsni je signal, jer ga koriste isključivo kršćanski srednjovjekovni pjesnici, očito iz prozodijskih razloga, počevši od Juvenka.[3]

---

[2] To preobličenje *ulja* u *pomasti* kod Marulića podrazumijeva obavijest iz Knjige izlaska (XXX, 23.) gdje Jahve naređuje Mojsiju da prvo uzme mirisne tvari i pomiješa ih uljem masline, a onda tim pomastima može posvetiti sve što dotakne. Navodimo tekst prema Izodoru: *Sume tibi aromata prima, et oleum de olivetis, faciesque unctionis oleum sanctum, unguentum compositum, et unges ex eo tabernaculum testimonii, et arcam Testamenti, mensamque cum vasis suis, candelabrum, et utensilia ejus, altaria thymiamatis, et holocausti, et universa quae ad cultum eorum pertinent, sanctificabisque omnia, et erunt sancta sanctorum; qui tetigerit ea, sanctificabitur. Aaron, et filios ejus unges; sanctificabisque eos, ut sacerdotio fungantur mihi, filiis quoque Israel dices: Hoc oleum unctionis sanctum erit mihi in generationes vestras* (ISIDORUS HISPALENSIS, *De fide catolica*, 83, 533-534).

[3] AQUILINUS IUVENCUS, *Historia evangelica*, PL, 19, 137.

Pored te i drugih mijena koje se u njoj mogu obrazložiti postupkom poetiziranja proznog predloška, Marulić ju je proširio već poznatom obaviješću da je Salamon potomak roditeljice Bat-Šebe. Ponovljena u važnom trenutku razvoja radnje i na istaknutom mjestu, na kome bi se u vergilijanskom epskom kontekstu očekivalo očinsko podrijetlo pomazanika, ta obavijest svojom semantičkom neaktualnošću svakako upozorava sama na sebe. Uz to se nameće pitanje zašto Marulić nije na to važno i u smislu alegoreze podatno mjesto Salamonova pomazanja obratio pozornost u tropološkom dodatku, budući da je posve jasno na osnovi etimologije učvrstio otajne smislove imena Bat-Šebe kao Svetog pisma i Salamona kao Zakona evanđeoskog. Sve te asocijacije upozoravaju da je on možda u svojim stihovima uz doslovni smisao uključio i alegorijski kod koji bi sugerirao opće poznatu kršćansku misao kako zakon evanđeoski ima svoje ishodište upravo u Svetom pismu, odnosno u sintezi starozavjetne i novozavjetne predaje.

Ostalih šest heksametara zasebno je proširenje u kome se pjeva o uzvišenom i nadnaravnom mirisu pomazanika. Opis, za koji nema naznake u izvorniku, komponiran je kao osobita hiperbola koja kulminira antitezom između svetog i profanog. Glavičić je shvatio taj odlomak kao kontrastiranje svetog, dakle kršćanskog, i poganskog, pa je stoga i preveo oblik *prophanus* značenjem poganski. Čini se ipak da je u samom tekstu isključena takva relacija, posebno zato što nema traga etičkom suprotstavljanju kao ključnom signalu sličnih kontrastiranja. Prije će biti da je cijeli opis tog otajnog mirisa razvijena parafraza stiha »Miris ulja tvojih ugodniji je od svih mirisa« (*Odor unguentorum tuorum super omnia aromata*) *iz Pjesme nad pjesmama*, stilizirana prema brojnim alegorijskim obrazlaganjima još od Origenovih homilija. Kako se i na tom biblijskom mjestu spomenute pomasti odnosi na razgovor zaručnika, zapravo Salamona, i zaručnice, Marulić je tu temu nacijepio u *Davidijadi* upravo uz njegovo ime, što se ne bi smjelo zanemariti.

Tematsko-leksemski repertoar opisa podudaran je sa spomenutim brojnim eksplikacijama otajnih smislova navedenog mjesta iz *Pjesme nad pjesmama*. Upravo se u Origena otkriva narav spomenutog suprotstavljanja i otajni smisao. »Mnogi su imali pomasti« piše on, imenujući Mojsija i Arona u tom kontekstu. »Kraljica s juga donijela ih je Salamonu, posjedovali su ih i mnogi drugi«, nastavlja zatim, »ali imao ih tko god koliko hoće, ne mogu se s Kristovim mirisima uspoređivati.«[4] U tim pomastima Beda otkriva darove Duha Svetoga »kojima mirišu grudi Kristove jer sveti učitelji, zapravo poslužitelji mlijeka evanđeoskog, pomazanjem Duha u ljubavi vrlina napreduju«.[5] Gillebertus kasnije nastavlja tu istu misao, ali naglašava da riječi *unguenta* i *aromata***,** koju mjesto prve rabe

[4] HIERONYMUS STRIDONIENSIS, *Interpretatio homiliarum Origenii in Cantica canticorum*, PL, 23, 123.

[5] BEDA, *Allegorica expositio in Cantica canticorum*, PL, 91, 1085-1086.

neki autori u komentarima istog mjesta, nemaju sinonimsku vrijednost.[6] Slično govori i cistercit Toma.[7] Za sv. Brunu najbolje pomasti su sedam darova Duha Svetoga.[8] U pomastima otkriva Rupert, pored ostalog govor mudrosti, govor znanja, vjeru, milost zdravlja, djela kreposti,[9] a Kasiodor u tim mirisima vidi darove nebeskog učenja ili glas krepósti koje mirišu iz crkve.[10]

Spominjanje Krista i Crkve u tim tradicionalnim obrazlaganjima jednog stiha iz *Pjesme nad pjesmama* zapravo je otkriveni smisao Zaručnice i Zaručnika koji se u pjesmi dozivaju, traže i razgovaraju. Zanemare li se u navedenom opisu, onda ostaju isti smislovi opjevane svete pomasti i pomazanika koga je svećenik Sadok pomazao za kralja Izraelova. Pa kad bi se i oni zanemarili, ostalo bi svakako tajanstveno i nedokučivo značenje pomasti i pomazanja u tim stihovima koje se snagom konteksta atribuira pomazaniku i time naglašava njegov simbolični i mistični smisao, aktivirajući onaj alegorijski kod koji se uz Salamonovo ime u prvoj recepciji tek naslućivao.

No, imaju li se na umu već na tom mjestu Marulićevi utvrđeni otajni smislovi za Bat-Šebu (Sveto pismo) i Salamana (Zakon božanski), o čemu će uskoro govoriti, onda bi sva ona navedena tradicionalna prepoznavanja dublje alegorijske vrijednosti svetih mirisa mogle biti atribuirane Zakonu božanskom koji je proistekao iz Svetog pisma, kao što je u samim stihovima Salamon istaknut kao Bat-Šebin potomak. Ostao bi samo nedorečen aktantski smisao Sadoka koga Marulić nigdje više nije spomenuo, osim uzgredno u *Starozavjetnim ličnostima.*[11]

Kao što je uz Salamona odabrao najuzvišeniji njegov životni trenutak, uz Adoniju je pjesnik aktualizirao biblijski prizor njegova najdubljeg poniženja. Marulićev prikaz panike koja je obuzela Adonijine pristalice nakon što su doznali da je Salamon pomazan za kralja i posađen na Davidov prijestol, kulminira prizorom gdje je sam Adonija, prestrašen izvjesnom smrću, utekao k oltaru pred šatorom Božjim i uhvatio se njegovih rogova kao jedinog utočišta. Interpretatori se nisu posebno doticali tog dijela biblijskog teksta, možda zato što im je brzo iza toga u istoj poziciji bila privlačnija Joabova smrt po Salamonovoj zapovijedi. Maruliću je međutim Adonijino oslobađanje bilo poticajno, pa ga je proširio izrazito kršćanskim moralističkim dodatkom, u čijem je središtu crkveno pravna institucija posvećenog mjesta kao utočišta.

> Naposljetku jurnu u sveti
> Šator i primi se za rog oltara što stajaše ondje.
> Tu, van pogibli već, u utočištu onakvu

[6] GILBERTUS DE HOILANDIA, *Sermones in canticum Salomonis*, PL, 184, 172.
[7] THOMAS CISTERCIENSIS, *Commentaria in cantica canticorum*, PL, 206, 31.
[8] *Expositio in Cantica canticorum*, PL, 164, 1235.
[9] RUPERTUS TUITIENSIS, *Commentaria in cantica canticorum*, PL, 168, 841.
[10] CASSIODRUS VIVARIENSIS, *Expositio in Cantica canticorum*, PL, 70, 1077.
[11] Marko MARULIĆ, *Novozavjetne ličnosti*, Split, Splitski književni krug, 1991, 272.

Izmoli oprost za se. Pa ako je očito kriva
Čovjeka štitio oltar životinjskom poškropljen krvlju
Koliko veću treba da pruži zaštitu sada
Svetom Kristovom krvlju već posvećen hram? Ne zbog toga
Što bi ikakvu sklonost iskazati trebalo krivcu,
Nego što sveta mjesta veoma poštovati valja,
Što upotrijebiti silu u svetom ne smiješ hramu
Da bi oprao zločin i sam ga kaznio smrću (XIV, 189-199).

Posve je izvjesno, kako Marulić smatra, da je Adonija bio naumio ukloniti Salamona. U protivnom, ne bi ga u svom tekstu označio krivim. Također je izvjesno da je u podlozi njegova kontrastiranja između intenziteta zaštitne moći starozavjetnog žrtvenika i Kristova hrama neki egzegetski tekst, kao što je onaj Petra Abaelara, u kome se alegoriziraju iste biblijske predmetnosti na blizak način:

> »U otajnom značenju rog se oltara naziva Kristova žrtva. Za oltar se podrazumijeva, dabome, žrtva, a za rog oltara, njegov rub. Prema tome, Kristova žrtva, koja slijedi iz žrtve Staroga zakona predstavlja se rogom oltara, budući da je taj rub i uzvišena euharistijska žrtva koja ispunja ostale.«[12]

Taj trag alegorijskog diskursa u navedenim stihovima ipak je zatamnjen opozicijom između biblijskog sadržaja i onoga »sada« (*nunc*), između rogova oltara i pjesniku suvremenog Kristova svetišta, koja je u prvom planu, pa Marulićevo moraliziranje izgleda iz te perspektive kao refleksija na neki njemu i njegovim suvremenicima poznati incidentni događaj prilikom korištenja prava utočišta u crkvenom prostoru. Ne otklanjajući mogućnost naturalizacije, također je posve moguće da je Marulić bio potaknut bilješkom Nikole de Lyra koju je on uz tu scenu zapisao u svojoj Bibliji: »Bješe ondje pribježište u nekim prilikama, pa mnogo jače mora biti crkva, čije je svetište u Starom zavjetu samo slika.«[13]

Prema svemu tome kontrastiranje i uz Adoniju, kao i uz Salamona, aktualizira starozavjetne i novozavjetne odnose. Kako će se ključna tropološka obrazlaganja spomenutih dvorskih zgoda interpretirati upravo na tim istim odnosima, oba mjesta ih anticipiraju, dopunjavaju i pojačavaju.

[12] *Mystice autem cornu altaris dicitur sacrificium Christi. Per altare quippe sacrificium, per cornu altaris extremitas eius intelligitur. Sacrificium itaque Christi, quod veteri sacrificio legis successit, per cornu altaris figuratur, cum sit extremum hoc sacrificium, et suprema hostia complens caeteras* (PETRUS ABAELARDUS, *Sermo VII. in ramis palmorum*, PL 178, 434).

[13] *Ibi erat refugium in aliquibus casibus: et multo fortium debet esse in ecclesia, cuius tabernaculum in ve(tero) te(stamento) erat solum figura* (*Biblia sara cum glossa ordinaria*, sv. II, Pariz, 1590, 678).

Adonija i Salamon u kontekstu patrističke tradicije

Epizodu o Adoniji, Davidovu i Hagitinu sinu koji je još za očeva života nestrpljivo žudio za prijestoljem kao najstariji među živim Davidovim sinovima, iako je ono obećano Salamonu, Marulić je dekodirao na opozicijama židovi – kršćani, Stari zakon – Evanđelje, odnosno, prokletstvo i blagoslov. Na sličan način preispituju te događaje Raban Maur,[14] Angelomus,[15] Walefrid Strabo[16] i Rupert opat[17] i otkrivaju u njima slične smislove bliske Marulićevim. Moglo bi se čak ustvrditi da je Marulić u svom očitavanju skrivenog smisla imao na umu sve spomenute autore jer se njegovo očitavanju skrivenog smisla predstavlja i kao njihova sinteza i ususstavljenje.

> »(XIV, 1.) Na koncu Adonija, sin Davidov od Hagite, teži za kraljevskom vlasti, no njegove se želje izjalove jer na prijestolje stupa Salamon. Adonija se tumači kao 'darovanje Gospodnje', Hagita kao 'radosna' ili 'svečana', a Salamon kao 'mi-

[14] *Quod autem Adonias filius David major in regnum pro patre succedere voluit per fastum superbiae, non per virtutem disciplinae, quid significat nisi quod Judaicus populus, qui quasi major filius videtur esse, cum prior legem susceperit, gentilem populum, qui per gratiam Dei posterior vocatus est, spernens, solum secum Dominum aestimabat regnaturum? Unde et bene nomen Adoniae, qui dominator Dominus interpretatur, ejus typum expressit qui solum se dominari cum Domino arbitratus est. Sed Ecclesiae populus cum vero Salomone, id est, pacifico nostro (Ephes. I), cujus ipse corpus est, per divinam ordinationem in regnum substituitur: de quo merito perfidiae, major filius, id est, prior populus, praecipitatus est* (RABANUS MAURUS, *Comentaria in libros regum*, PL, 109, 125-126).

[15] *Quod autem Adonias filius David major in regnum pro patre succedere voluit, per fastum superbiae, non per virtutem disciplinae, quid significat? nisi quod Judaicus populus, qui quasi major natu filius videtur esse, cum prior legem suscepit, gentilem populum qui per gratiam Dei posterior vocatus est spernens, solum se cum Domino aestimabat regnaturum. Unde et bene nomen Adoniae, qui dominator dominus interpretatur, typum expressit, qui solum se dominare cum domino arbitratus est; sed Ecclesiae populus cum vero Salomone, id est pacifico nostro, cujus ipse corpus est, per divinam ordinationem in regnum substituitur. De quo merito perfidiae major filius, id est prior populus, praecipitatus est* (ANGELOMUS LUXOVENSIS, *Enarrationes in libros Regum*, PL, 115, 394).

[16] *Judaicum populum significat, qui major filius esse videtur, quia prior legem suscepit, et gentilem populum, qui per gratiam Dei posterior vocatus est, spernens, se solum cum Domino regnare putavit. Adonias enim dominator dominus interpretatur. Sed Ecclesiae populus cum vero Salomone, id est pacifico nostro, cujus ipse corpus est, per divinam ordinationem in regnum substituitur, de quo merito perfidiae major filius, id est prior populus, praecip*itatur (WALEFRIDUS STRABO, *Liber III Regum*, PL, 113, 581).

[17] *Adonias dominator Dominus, Haggith meditans sive loquens interpretatur. Ergo juvenculus iste stultus et imprudens carnalem significat populum Judaicum Mosaicae legis alumnum, qui labiis quidem Deum honorabat, dicens: »Dominator Dominus, Dominator Dominus«, et hoc in matre sua Synagoga loquaciter confitebatur, cor autem ejus longe erat a Deo (Isa. XIII) . Superbe namque quasi inconsulto patre elevabatur. Quippe qui justitiam suam statuere volens, justitiae Dei non erat, nec est subjectus (Rom. X), »Ego, inquit, regnabo«. Nonne Domini est regnum, et ipse dominator gentium (Ps. XXI)? At certe, nunquid Judaeorum Deus tantum? Nonne et gentium? Imo et gentium. At ille legebat quia »notus in Judaea Deus, in Israel magnum nomen ejus« (Psal. LXXV), et idcirco putabat quod Deus nunquam, nisi ejus quod in manifesto in carne est Judaismi, deberet esse Deus* (RUPERTUS TUITIENSIS, *De Trinitate et operibus eius*, PL 167, 1144).

> rotvorac' ili 'nagrađivač'. Adonija je predstavljao Židove, koji bijahu darovanje Gospodnje jer su se zvali narod Božji. Ti bijahu sinovi Hagite, tj. svetkovina i svečanosti, dok je Stari zakon bio na snazi. Ali budući da se nisu htjeli ostaviti starih uredaba i obreda kad je uslijedio Novi zakon, stoga se kaže da su težili za kraljevstvom.«
>
> »(XIV, 2.) A kad je stupio na prijestolje mirotvorac Salamon, tj. zakon evanđeoski, koji je prokletstvo preokrenuo u blagoslov, rasulo se kraljevstvo staroga Adonije i novi je Salamon počeo vladati u srcima vjernoga naroda. A to opet uz skrb Bat-Šebe, tj. Pisama koja su proricala budućnost i uz pomoć Natana, tj. dara Božjega. Stoga je Salamon, tj. zakon evanđeoski, sjeo na prijestolje Davidovo i počeo kraljevati među vjernicima po Davidovoj naredbi, tj. snagom Krista koji nam je to novo doba donio.«
>
> »(XIV. 4.) Pobježe dakle Adonije, prestade staro i Salamon sjede na prijestolje: sve postade novo.«[18]

U svom alegoriziranju pisac se oslonio na značenja imena biblijskih likova. Tradicionalne etimologije koje prema Jeronimu glase *dominator Dominus*[19] za Adonijino ime, *festus* ili *solemnis* za ime njegove majke Hagite,[20] *pacificus* za Salamona[21] i *donum* za ime proroka Natana[22] Marulić je prestilizirao ostajuću u prostoru semantičkih polja koja su markirale navedene latinske riječi. Prva od njih *dominator Dominus*, koju redovito navode crkveni pisci uz Adonijino ime, u Marulića se pojavljuje kao *Domini donatio*, što svakako prelazi naznačeni okvir preoblika. Budući da je i Marulić izvodio za Adoniju isti otajni smisao kao i raniji interpretatori s nepromijenjenom Jeronimovom etimologijskom vrijednošću po kojoj Adonija predstavlja židovski narod, latinski oblik njegova imena *Domini dominatio* u Tropologiji *Davidijade* mogla bi biti i *lapsus calami*. Uz to, već poznatoj etimologiji Salamonova imena, dodao je značenje *nagrađivač* (*retributor*) koje se pojavljuje u Ruperta u obliku *retributio* uz ime Samaliel. Također je Natanu odredio značenje *donum Dei* kao Rupert uz ime Natanael. Nesumnjivo je da su spomenuti pisci, kao uostalom i sam Marulić, uvažavali onu maksimu Tertulijanovu po kojoj su imena posljedica stvari (*Nomina sunt consequentia rerum*) kojom taj pisac naznačava snažnu tradiciju etimologiziranja, bilo kao pjesničku igru zvukovnih i semantičkih asocijacija bilo kao modus argumentandi u alegoričnim diskurzima. Prihvaćali su je podjednako i rigoristički pisci, koji su inače odbacivali mnoge klasične obrasce, nalazeći za nju u novozavjetnim tekstovima uporište. Srednji će vijek tu tradiciju prihvatiti, razvijati je i, kako ističe Curtius,[23] predati je u baštinu humanizmu, renesansi i baroku.

[18] Marulić, *Davidijada*..., 217.
[19] HIERONYMUS, *De nominibus hebraicis*, PL 23, 815.
[20] *Isto*, 815.
[21] *Isto*, 849.
[22] *Isto*, 1163.
[23] Usp. Ernst R. CURTIUS, *Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, Zagreb, Matica

U tom svjetlu, a za razliku od tradicionalnih tumačenja istih zgoda, u kojima se Salamon prepoznaje kao Krist, Marulić je iznio posve originalno obrazloženje prema kojem je u Davidovu nasljedniku prepoznao najavu zakona evanđeoskog.

(XIV, 1.)
Adonija (darovanje Gospodnje), Davidov sin od Hagite (radosna) teži za kraljevstvom,
Židovi, narod Gospodnji, bijahu radost, ali se nisu htjeli odreći starih uredbi, pa
ali mu se želje izjalove, jer na prijestolje stupa Salamon (mirotvorac ili nagrađivač).
se rasulo kraljevstvo židovsko, kad je nastupio zakon evanđeoski, blagoslov umjesto prokletstva.

Tradicionalno mistično obrazlaganje kralja Salamona u kome je on pralik Kristov u kontekstu u kome je nosilac te mistične vrijednost kralj David, Maruliću se učinilo neprikladnim i zbunjujućim, pa je pojavu njegova nasljednika na prijestolju vidio kao najavu dolaska kršćanskog razdoblja i najavljivanog Zakona. Da bi argumentirao svoju interpretaciju, u nastavku se usmjerio na već utvrđena otajna značenja i etimologije likova koji su doveli Salamona na vlast, preispitujući ulogu Bat-Šebe, Natana i samog Davida. Spominjana i stalna vrijednost Davidova pralika bila je izvjesna i očekivana, Natanova prestilizirana etimologija kao »dar Božji« govorila je sama za sebe, ali nije odmah jasno kako je u Bat-Šebi vidio svetopisamska proroštva. Ipak, i ta je semantička vrijednost u ranijim obrazlaganjima okvirno utvrđena na osnovi nekoliko etimologija tijekom tropološkog obrazlaganja biblijskih zgoda u IX. pjevanju. U tim izvođenjima otajnog smisla ona je Sveto pismo kao izvor zakletve, smirenja i ugovor vječnog spasa za one koji vjeruju.

XIV, 2.
Salamon je sjeo na prijestolje pomoću Bat-Šebe i Natana (dar Božji), naredbom Davidovom.
Zakon evanđeoski zavlada među vjernima po proroštvima iz Pisama i dara Božjeg, snagom Krista.

Kao osobit zaključak u razumijevanju otajnog smisla iz navedenih zgoda Marulić je naglasio ponovo trenutak promjene u kojoj je Adonija pobjegao, a Salamon sjeo na prijestolje, promatrajući je iz perspektive izrazito moralističkog koda. U tom smislu spomenuti trenutak postavio je u odnos sa stavkom iz Druge poslanice Korinćanima (5, 17) koja glasi: »Dakle, ako je tko u Kristu, on je novi stvor; staro je nestalo, novo je, evo nastalo.«

XIV, 3.
Pobježe Adonija, a Salamon sjede na prijestolje.
Prestade staro, sve postade novo.

hrvatska, 1971, 501.

U tom odnosu biblijske situacije i navedenog stavka, zazvanog fragmentarnom parafrazom iskazana je bit evanđeoske poruke koju autoru sugerira Salamonova inauguracija na očevo prijestolje. Kako se cijela tradicija patrističke egzegeze temelji na povezanosti između Starog i Novog zavjeta, između riječi proroka i svjedočenja apostola, kao odnos slike (*figura*) i stvarnosti (*veritas*), posve je razumljivo da je u Marulićevom tropološkim komentarima uz skoro svako pjevanje isticano na različite načine upravo to osnovno egzegetsko polazište. U posljednjem, XIV. pjevanju taj se odnos posebno ističe i na druge načine, kao što će se vidjeti kasnije. U tom svjetlu moglo bi se stoga govoriti da je oblik kompozicije spjeva od četrnaest pjevanja bio potaknut otajnim značenjem tog broja u kome sv. Toma Akvinski pokazuje sukladnost Zakona i Evanđelja, tvrdeći da njegove sastavnice desetica i četvrtica označavaju Dekalog i četiri evanđelja.[24]

Alegoreza i u heksametrima ili otajni smisao psalama

Još u XII. i XIII. pjevanju Marulić je nepobjedivog ratnika i kralja Davida prikazao kao pjesnika Boga Izraelova, tvorca pobožnih stihova, s dubokim i otajnim promišljanjima koje je započeo sastavljati tek kao starac. Je li Marulić u tu tvrdnju o početku Davidova pjevanja ugradio i neka autobiografska iskustva ili se držao klasičnih poetičkih maksima prema kojima muze šute dok bjesni oružje, odnosno one o stvaralačkoj dokolici kao nezamjenjivom preduvjetu pjevanja, ostvarenu tek u njegovim kasnim godinama, može se samo pretpostavljati. Sigurna je samo činjenica da je on na takvom određenju ustrajavao, pa je u posljednjem, XIV. pjevanju tu tvrdnju izričito naglasio kako bi u pjesničkim Davidovim ostvarenjima istaknuo njegov proročki identitet.

> David, približivši se svršetku svome i smrti,
> Prost i slobodan već od zemaljskog uskoro kala,
> Bješe sve više i više obasjavan milošću neba.
> Stoga prionu na to da sastavi pjesmu božansku,
> Pjesmu za glasove svete, te pjevaše psalme i himne.
> K tome predviđajući da Novi zakon će doći,
> Proreče što će sve na svijetu dogoditi Kristu (XIV, 222-228).

Ako bi se prvi dio antiteze zemaljsko-nebesko iz drugog i trećeg navedenog stiha shvatilo u ovidijevskom smislu (»Nec quicquam terrenae faecis habentem«, *Metamorphose*, I, 68.), pa se iz izvornika »terrenae fecis liber« iščitalo u svom sekundarnom značenju »slobodan od grijeha«, onda bi se možda bilo na

[24] »Quia denarius significat Decalogum, quaternarius vero quatuor libros Evangelii; unde in hoc ostendit concordiam legis et Evangelii« (S. TOMASSO D'AQUIINO, *Catena aurea: glossa continua super Evangelia*, Bologna, 2006, 114-119).

tragu Marulićeva određenja starosti kao razdoblja ljudskog, dakako i pjesnikova života, kada odumiru tjelesne želje što navode na grijeh. Posebice bi to vrijedilo za Marulićeva junaka, za koga pjesnik češće ističe kako se uvijek temeljito i s vjerom u Božju milost kajao za svoje prijestupe. Reciprocitetom u kome otklon od grijeha podrazumijeva intenziviranje primanja nebeske milosti, Marulić je naznačio osnovni preduvjet u oblikovanju pjesnika-proroka kakav je David, ali i svakog kršćanskog pjesnika, čije je nadahnuće i razumijevanje skrivenih smislova stvar nebeske milosti kao odgovora na duboku osobnu vjeru. U takvim izrazito kršćanskim zamislima, u kojima je utemeljeno i tumačenje tajnih biblijskih smislova, posve se logično recipira da je David u svojim stihovima naviještao novozavjetne događaje i Kristov otkupiteljski projekt.

Dakako, to nije izvorno Marulićeva tvrdnja. On ju dijeli sa cijelim nizom crkvenih učitelja i autoriteta iz prošlosti i svoje suvremenosti, zapravo s ukupnom kršćanskom tradicijom. Dovoljno bi bilo navesti riječi sv. Hilarija, komentatora cijelog Psaltira, koji je tvrdio da je »ključ psalama naša vjera«, pa da se odmah vidi da dvanaestak stoljeća koja ga dijele od splitskog humanista ne znače nikakvu razliku u shvaćanju otajnosti psalama:

> »Psalmi pjevaju evanđeosku povijest. Za one koji ne poznaju Krista proročanstva su zaključana i zapečaćena. Stvarno ne treba dvojiti da se ono što je u psalmima rečeno shvati kao evanđeosko navještenje; i premda Duh govorio proroštva preko koje mu dragu osobe, ipak se sve to odnosi na spoznavanje dolaska Gospodina našega Isusa Krista i utjelovljenja i muke i vladanja, odnosno na slavu i krepost našega uskrsnuća.«[25]

Marulićevi suvremenici, među kojima valja spomenuti posebno Erazma Roterdamskog i Franciska Titelmana posve uvažavaju kao i Marulić tu patrističku tradiciju. Kada Erazmo govori kako David nije samo pjevao, već prorokovao[26] ili kad se Titelman u Poslanici kršćanskom čitaocu ispred svojih komentara psalama poziva na Kristove riječi u Lukinu evanđelju (»Treba da se ispuni sve što je pisano o meni u Mosijevu zakonu, prorocima i psalmima« – Lk 24, 27)[27] po kojima Psalmi sadržavaju proročanstva o njemu, oni samo na drugi način argumentiraju istu misao koje su se držali sv. Rufin, sv. Ambrozije, sv. Augustin, Petar iz Lombardije kao i drugi interpretatori Psalama. Jednostavno, to je stvar kršćanskog vjerovanja, može se reći opće mjesto, pa se bliskih pisanih iskaza i analogija može dovoljno naći da bi se takva tvrdnja argumentirala.

---

[25] *Psalmi canunt evangelicam historiam. Prophetiae Christum nescientibus clausae sunt et signatae. Non est vero ambigendum, ea quae in psalmis dicta sunt, secundum evangelicam praedicationem intelligi oportere: ut ex quacumque licet persona prophetiae Spiritus sit locutus, sit tamen totum illud ad cognitionem adventus Domini nostri Iesu Christi, et corporationis, et passionis, et regni, et ad resurrectionis nostrae gloriam virtutemque referatur* (HILARIUS PICTAVIENSIS, *Tractatus super psalmos*, PL, 9, 235-236).

[26] Erasmus Desiderius ROTERODAMUS, *Enarratio psalmi 38*, Basel, 1532, 7.

[27] Franciscus TITTELMAN, *Elucidatio in omnes Psalmos iuxta veritatem Vulgatae et Ecclesiae usitatae,* Firenza, 1544 (nepaginirano).

Tijekom pedesetak heksametara Marulić se dotaknuo ključnih mjesta Kristova poslanja pa je u tom smislu započeo utjelovljenjem i rođenjem od Djevice u siromaškoj štalici, gdje će ga s kraljevskim darovima pohoditi mudraci s Istoka, a nastavio s Kristovim čudesima, mukom, smrću, uskrsnućem, uzašašćem i posljednjim sudom, koja će čitalac prepoznati prije kao tematski naznačene zgode iz četiriju evanđelja, negoli versificiranu sintezu brojnih interpretacija biblijskih psalama.

Proreče što će se sve na svijetu dogoditi Kristu:
Kako će Djevica njega, na nebu koji je rođen,
Roditi ovdje na zemlji i kako će on čovječanstvu
Biti ocem spasenja. Med Židovima će živjet,
Al' će im nepoznat ostat, a puk će ga prazne što štuje
Kipove lažnih bogova upoznat. Odbaciv ih sami
Sve, nagrnut će svi na krštenje svojega Krista –
Čisto, pa će ga nazvat Gospodinom svojim i Bogom.
Njemu će ubogomu, u staji rođenom, golom
Tamjan, miru i zlato vladari istočni donijet
Te će se njemu poklonit i one mu darove predat.
Njegovim dolaskom će starodrevni zakon i obred
Biti zaboravljeni, i mrak će ustupit pred svjetlom.
Gluhima davat će sluh, a hromi će hodati moći;
On će slijepima vid i nijemima govor darivat,
Jednom jedinom riječju odgonit će bolest i gubu.
Što će pak biti čudo još veće, on će i mrtve
Vraćat u život, i opet oživjeli moći će ustat:
To će božansku moć posvjedočit čovjeka toga.
Ali bezbožan puk ni takvim čudesima neće
Vjerovat: dić' će se na nj podboden badljima jala
Te će nevina njega osudit, lanac mu stavit
Oko svetoga vrata i psovkama njega obasut,
Išćuškat i popljuvat, a obnaženo mu tijelo
Išibat pa mu glavu izbosti oštrljastim trnjem,
Zatim ga pribiti na križ i objesit; čašu će žući
Ustima njegovim žednim primaknut, kopljem mu grudi
Probost i Gospoda blagog strahovito mučena ubit,
Pa ga u uzan grob položit i u njeg zatvorit.
Ali taj što će doći da umre takovom smrću
Radi spasenja mnogih, kad pokaže ljudima tima
Da je pravi čovjek, pokazat će potom također
Da je i pravi Bog: jer iz zatvorena će groba
Živ izaći van i živ se trećega dana
Bližnjima svojim pokazat. Pa kada ih utješi, poć' će,
Praćen anđeoskim zborom – i zvijezde će radosne biti

Gore u nebesko carstvo što puno je svakoga dobra
I u zvjezdani dom, u krajeve vječnoga svjetla.
Odande opet će doći, no sada okružen silnom
Povorkom duša i skupom otaca i proroka Božjih.
A u povorci svetih zaslužiše i ti da budu
Što ih za učenike sam Učitelj izabra sebi,
Nadalje oni što trpeć stradavanja postaše vrijedni
Nebeskog carstva te oni što slušahu njegove riječi.
Svi će stajat oko njeg te ispod njega i iznad,
Zdesna i slijeva njemu, a silna svjetlost će biti.
On će sjedjet visoko na snježno bijelu oblaku –
Veličanstven i moćan, zbog snage Očeve strašan,
Vidljiv u svome božanstvu – da sudi cijelomu svijetu.
A kad dovrši sud, put zvijezda će pravedne povest,
Nepravedne će pak i grješne poslat pod Tartar.
O tom pjevaše David u pjesmi božanskoj i u tim
Psalmima ostavi svojim o čemu nam pjevati valja.
Ondje čitamo sve što se, priznajemo, i zbilo,
A i što vjerujemo da bit će u posljednjem času (XIV, 228-282).

Ipak, u Davidovim psalmima sadržana proroštva Marulić je smatrao posebno autoritativnim, pa ih je u svojim pobožnim tekstovima, posebice u razmatranjima *O poniznosti i slavi Kristovoj* (*De humilitate et gloria Christi*) i u propovijedi *O Kristovu posljednjem sudu* (*De ultimo Christi iuditio*) obilato navodio i njihovim otajnim smislovima dokazivao utemeljenost novozavjetne objave. Repertoari navoda samo u spomenute dvije njegove cjeline skoro u potpunosti potkrjepljuju sadržaje navedenih stihova iz *Davidijade*, pa se u tom svjetlu oni mogu doimati sintezom upravo tog Marulićeva izbora. Jedino raspravu o Kristovu utjelovljenju iz *De humilitate*, kojom u tematskom smislu započinje spomenuta sinteza, Marulić nije argumentirao tradicionalnim obrazlaganjima Psalama. Međutim, ta dva stiha kojima počinje otkrivanje proročanstava iz Davidovih pjesama izgledaju kao jezgrovit sažetak Ambrozijeva komentara uz 11. redak XXI. psalma (*In te proiectus sum ex utero de ventre matris meœ Deus meus es tu.*)[28] ili Augustinove rasprave ulomka iz 3. retka CIX. psalma (*In te proiectus sum ex utero de ventre matris meae, Deus meus es tu.*).[29] Prema svemu tome, za taj Marulićev sažetak skrivenih smislova biblijskih psalama, posve suglasan s bogatom egzegetskom tradicijom, ne bi zadovoljavala tvrdnja kako se radi o postupku »vaticinium ex eventu«, posebice što ih je i sam pjesnik naslovio na margini teksta »Christi mysteria«, što izravno uključuje alegorijski, odnosno tipološki kod cijelog odlomka i njegova konteksta.

[28] AMBROSIUS MEDIOLANENSIS, *De interpellatione Iob et David*, PL, 14, 821.
[29] AUGUSTINUS HIPONIENSIS, *Enarationes in psalmos*, PL, 36, 168.

Davidova oporuka i smrt

Na kraju biblijske priče o Davidu, odnosno na svršetku Marulićeve fabule u *Davidijadi*, zahvaćeno je nekoliko pojedinosti tropološkim obrazlaganjima. Prvo od njih odnosi se na Davidove posljednje upute Salamonu o odnosu prema Bogu, prijateljima i neprijateljima, drugo na mjesto i značenje Davidova pokopa i treće na smisao broja godina njegova kraljevanja. U svim tim primjerima, kao uostalom tijekom svih pjevanja, David je prefiguracija Krista. Pjesnik je to već na samom početku obrazlaganja izričito naglasio kako David uvijek predstavlja Krista, osim kad griješi.

(XIV, 4.) David na samrti daje upute Salamonu: da štuje Boga, da kazni Joaba, da Šimeja obuzda, a da sinove Barzilajeve voli. Umrije i bude sahranjen na Sionu. Kraljevao je četrdeset godina. Tako je i Krist pred samu svoju muku poučio apostole da se ljube međusobno i dao im moć protiv zloduhā, što znači »kazniti Joaba«. Zapovjedio im je da propovijedaju evanđelje poganima, što znači »obuzdati Šimeja« koji huli Davida. Voljeti sinove Barzilajeve znači ljubiti one koji su ustrajni u vjeri. Barzilaj se naime, kako rekosmo, tumači kao »jakost«. David bude sahranjen u tvrđavi Sionu, koja se tumači kao »razmišljanje«. U onima naime Krist boravi koji razmišljaju o božanstvu njegovu i koji se u čovjeku klanjaju Bogu. David je kraljevao četrdeset godina. Međutim, Krist je na zemlji boravio trideset i tri godine: jer su vremena Staroga zakona duža nego novoga, koji je dan na kraju vjekova.[30]

(XIV, 4.) Biblijski stavak o Davidovoj oporuci Salamonu na času svoje smrti da štuje Boga, kazni Joaba i Šimeja, odnosno da štuje sinove Bezilajeve, potaknuo je interpretatore još prije Marulića na otkivanje dubljih i otajnih značenja. Tako u Hrabana Maura ta biblijska situacija prefigurira konačnu pravdu na strašnom sudu prema kojoj će grešnici za plaću dobiti vječnu kaznu, a pravednici neprekidno blaženstvo.[31] Angelomu David na tom mjestu predstavlja starozavjetno proroštvo koje prosuđuje i nalaže kako treba u budućnosti postupati s Kristovim neprijateljima i protivnicima njegovih svetih, misleći pri tom na pismoznance, farizeje i heretike.[32] Ta različitost bila je dovoljna Maruliću da i sam može na svoj način interpretirati isti događaj, pri čemu je Davida pred samu smrt povezao s Kristom prije njegove muke kad se obraćao apostolima, svojim nasljednicima, kao što se i David obraća svom nasljedniku Salamonu. Negativna i sotonska značenja koja su kod crkvenih pisaca atribuirana Joabu, aktualizirao je također Marulić, kao što je u sinovima Berzilajevim dekodirao ustrajne vjernike, dakako, slijedom etimologije očeva imena. Međutim, od nepouzdanog benjaminovca i psovača Šimeja oblikovao je pralik pogana koje će

[30] Marulić, *Davidijada*..., 217.
[31] RABANUS MAURUS, *Commentaria in libros Regum*, PL, 109, 126.
[32] ANGELOMUS LUXOVENSIS, *Enarrationes in librum Regum*, PL, 115, 396.

apostoli svojim djelovanjem privoditi Kristovoj zajednici, što je izvorno Marulićevo obrazloženje.

David na samrti uputi Salamona; da štuje Boga, da kazni Joaba, da obuzda Šimeja
Krist pred muku pouči apostole da se vole, dade moć protiv zloduha, da nose Riječ poganima

i da voli sinove Berzilajeve (*jakost*).
ljube ustrajne u vjeri.

Jedino je od uputa Salamonu ova, da štuje Boga, interpretirana na prvi pogled nejasno i nelogično. Nju nije nitko prije obrazlagao, jednostavno zato što je po svojoj kondiciji tropološka, pa se stoga doima svako obrazlaganje suvišnim. Marulić ju je u Davidijadi proširio u opsežan tekst od skoro trideset heksametara, dotičući se u njima čak prava i pravičnosti. Takva pjesnikova pozornost upućuje na oprez ili pomnije čitanje, u kome se taj paralelizam između pobožnosti prema Bogu i ljubavi među bližnjima lako dovodi u vezu s temeljne dvije kršćanske zapovijedi o kojima »ovisi sav zakon i proroci« (Mt 22, 35-40).

Među savjete i upute koje David u smrtnom času daje svom nasljedniku i sinu Salamonu kao svojevrsnu usmenu oporuku, Marulić je uvrstio na samom završetku izgradnju hrama i uređenje levitskih redova, koji će u njemu službovati, preuzevši iz *Ljetopisa* te sadržaje. Na početku proširenja biblijskog predloška pjesnik je u pet stihova obrazložio Božjom voljom zašto je upravo Salamonu pripala čast da on podigne jeruzalemski hram, a ne njegovu ocu Davidu, koji je sve potrebno za tu gradnju već bio pripravio. Dakako, uključio je to u Davidov diskurs:

> Osim toga, gospodar i zemlje i visokog neba,
> Tebe je izabrao za onoga tko će mu sazdat
> Širokih temelja hram. A takvom obdaruje čašću
> Tebe jer voliš mir, ne mene, jer, ratove vodeć,
> Ljudskom krvlju omastih, okaljah desnicu svoju (XIV, 350-354).

Premda se recipijentu klasične vergilijanske epike navedena božanska odluka može učiniti logičnom na onoj ravnini opozicijskih odnosa u kojima mir i rat naznačuju vrlinu i grijeh, ipak će ostati uskraćen za siguran razlog piščeve tvrdnje prema kojoj Salamon voli mir, pogotovo što zna da je nemilosrdno uklonio svoje protivnike među kojima i brata Adoniju. Upravo na tome tragu Glavičić je u svojim komentarima otkrio kako se radi o etimološkom kodu, na što upućuje smisao Salamonova imena koje se redovito objašnjava latinskim pridjevom »pacificus«, odnosno hrvatskim »miroljubiv«. U Vulgati se upravo nesretni Adonija poigrava tom istom etimologijom kada je preko Bat-Šebe nerazborito tažio Salamonov pristanak da oženi Abišagu koja je bila Davidova inoča.

Međutim, struktura navedenog ulomka doziva još jednu poznatu etimologiju na tom mjestu, onu koja Davidovo ime objašnjava sintagmom »manu fortis«,

koja svojim jasnim epskim značenjem »rukom hrabar« evocira njegove junačke i krvave pothvate. Upravo tu etimologiju Davidova imena podržava ljudskom krvlju okaljana »desnica« u posljednjem retku. Imena mnogih biblijskih osoba, pa i te dvojice kraljeva »sadrže potpuno u sebi«, kako tvrdi Beda, »proniknut alegorijski i tropološki smisao«,[33] pa je možda i zato predložak temeljito prestilizirana navedenog ulomka iz *Ljetopisa* (1 Ljet 17, 1) bio izazovan također mnogim crkvenim piscima i egzegetama. U svojim čitanjima oni redovito uključuju upravo spomenute etimologije, a da ih ponekad i ne spominju izravno, kao glavne argumente božanske odluke o graditelju jeruzalemskog hrama. Grgur I.,[34] Izidor Seviljski,[35] Raban Maur,[36] Angelomus,[37] samo su neki, među ostalim koji u tome proroštvu iz *Ljetopisa* pronalaze otajne smislove. U svojim *Poslanicama* Fulbertus Carnotensis (1093-1169) kaže: »Ipak zbog Urijine smrti, [Davidova] prebrojavanja ljudi i učestalih ratnih pohoda zabranjeno mu je sagraditi hram Gospodnji, pa kad je on umro, Salamon, to jest miroljubivi kralj, zaslužio ga je podignuti«.[38] Bliskost Marulićeva ulomka s navedenim piscima posve je izvjesna,[39] pa, iako on sam na tom mjestu ne upućuje izričito na otajni smisao izgradnje hrama, snažna povezanost s tradicijom crkvenog čitanja, u kojoj je ta izgradnja prefiguracija žive Kristove crkve, navodi da se suzdržanom tekstu pridruže upravo takva značenja.[40]

(XIV, 5) Za razliku od biblijskog predloška koji Davidovoj sahrani ne pridaje veliku pozornost, pjesnik *Davidijade* prikazao ju je u šest heksametara, istaknuo uz njih na margini Sion kao posljednje počivalište kraljevo i upravo na tom toponimu, odnosno njegovoj etimologiji, izveo tropološko tumačenje tih događaja. U Bibliji se na tom mjestu ne spominje Sion, već »grad Davidov«, što je na ravnini označenika jedna te ista stvar. Nikola de Lyra u komentaru te obavijesti tek upućuje da se radi o Sionu. Josip Flavije smješta Davidov pokop u Jeruzalem, ali se iz njegove priče o velikoj količini zlata deponiranoj u Davidovoj grobnici dade zaključiti da je mikrolokacija upravo u sionskoj utvrdi. Ipak, koliko god se bilo sigurno da je Marulićev podatak egzaktan, on ne pripada biblijskom tekstu. Naime, za alegorezu koja se temelji na etimologiji posve je

[33] BEDA VENERABILIS, *Homiliae*, PL, 94, 414.
[34] GREGORIUS I, *Expositio in psalmos poenitentiales*, PL, 79, 601.
[35] ISIDORUS HISPALIENSIS, *Mysticorum Expositiones Sacramentorum Seu Quaestiones in Vetus Testamentum*, PL, 83, 531.
[36] RABANUS MAURUS, *Commentaria in libros Regum*, PL, 109, 88-89.
[37] ANGELOMUS LUXOVENSIS, *Enarrationes in librum Regum*, PL, 115, 353-355.
[38] FULBERTUS CARNOTENSIS, *Epistolae*, PL, 141, 259.
[39] Ne bi trebalo izostaviti u ovom slučaju ni Salomonovo objašnjenje zašto je baš njemu zapalo da gradi hram, premda je David pripremio svu potrebnu građu. U Salomonovu pismu Hiramu, tirskom vladaru, od koga je tražio vješte majstore, kako navodi Josip Flavije, Salamon kaže da su stalni ratovi i ratne prijetnje spriječile njegova oca da završi to djelo, a sada kad je nastupilo vrijeme stabilnosti i mira, njemu je zapala dužnost da obveze završi.
[40]

relevantan označitelj, pa se može iz svega zaključiti kako je aktualan stavak iz *Tropološkog obrazloženja* izravno povezan s pjesničkim prosedeom *Davidijade*.

David bješe sahranjen u tvrđi Sion (*razmišljanje*).
Krist boravi u onima koji razmišljaju o božanstvu njegovu, (koji se klanjaju Bogu).

Primjer posve jasno upućuje da se tropološko izlaganje oslanjalo izravno na tekst *Davidijade* čiji su dijelovi ponekad izravno alegorizirani, što je posebno razvidno u XIV. pjevanju. U tom smislu važnost oblika riječi Salem, umjesto Jeruzalem, u tom istom kontekstu, ne iscrpljuje se u svojim zvukovnim i metričkim kvalitetama. Kao što su Sion i Salem u tom kontekstu nositelji ritmičkih i zvukovnih vrednota, tako su i njihova značenja razmišljanja i mira međusobno povezani upravo na ravnini uspostavljenog tropološkog smisla. Iz te perspektive i stih u kome se govori kako »ga u nov položiše grob« dade se lako iščitavati kao aluzija na Kristovu sahranu u novoj grobnici Josipa iz Arimateje, posebice što se to podrazumijeva i ne očekuje da bi se najmoćniji kralj sahranio u nečiji korišteni grob.

(XIV, 6) Posljednja činjenica iz biblijske priče o Davidu koji se postavlja u alegorijski odnos u *Davidijadi* godine su njegova kraljevanja s godinama Kristova života. Patristička tradicija uz isti biblijski redak preispituje samo vrijeme od trideset godina Davidova života prije nego što je postao kralj i dovodi ih u vezu s isto toliko godina Kristova života prije nego što je kršten u Jordanu, odnosno prije nego što je počeo propovijedati i okupljati apostole. Marulićeva naznačena struktura u kojoj se dovodi u vezu četrdeset godina Davidova kraljevanja s trideset i tri godine Kristova boravka na zemlji i objašnjava različitošću vremenā Starog i Novog zavjeta ne pokazuje ni jednu podudarnost sličnu patrističkoj tradiciji pa izgleda neosnovana, nelogična i paradoksalna.

David je kraljevao XL godina.
Kist je na zemlji boravio XXXIII godine.

Različitost vremenā, čime pjesnik argumentira svoje obrazlaganje, nije ipak toliko nelogična, kako se na prvi pogled suvremenog čitatelja može dojmiti. Riječ je nedvojbeno o biblijskom računanju vremena od početka svijeta, koje se dijeli u šest razdoblja (od Adama do Noe, od Noe do Abrahama, od Abrahama do Davida, od Davida do ropstva babilonskog, od tada do Kristova dolaska, kojim počinje šesto, sadašnje vrijeme do današnjeg dana). Upravo u činjenici da se Novim zavjetom obuhvaća samo posljednje razdoblje, koje je, kako kaže Marulić, »in fine saeculorum«, dok se ostalih pet obuhvaća Starim zakonom, temelji se njegova tvrdnja o duljim vremenima. Ipak, to ne otklanja nejasnost i nedovršenost njegova posljednjeg obrazlaganja.

Bez obzira na Glavičićevu negativnu prosudbu o cijelom *Tropološkom obrazloženju* valjalo bi otkloniti pomisao da je tu riječ o slabom mjestu, posebice što je tradicionalna egzegeza prepuna iracionalnih mjesta. Dovoljno je samo prisjetiti se onog tipa alegorije koju stari pisci nazivaju enigmom, u kojima se

povijesni ili doslovni smisao posve ignorira. U osnovi tog njegova završnog strukturiranja, upravo tim nerazriješenim i iracionalnim odnosom naglašen je temelj kršćanske egzegeze – vjerovanje, koje ne podliježe racionalnosti niti logici.

Završetak spjeva

»Conclusio operis« u *Davidijadi* Marulić je sročio u dvadeset i sedam heksametara. Budući da je to završnica spjeva, bilo bi opravdano istaknuti da je ona od samog početka napustila fabulativno, odnosno biblijsko vrijeme pa se izgrađuje u vremenu pjeva. U toj relativno opsežnoj ekstradijegetskoj cjelini, netipičnoj za tradiciju vergilijanskog epa, nije pjesnik samo slikama odlaganja lire pod kupolu svetišta nakon duga pjevanja, odnosno izvlačenjem lađe na kopno nakon naporna plova, potkrijepio svoj iskaz da je djelu kraj. Između tih tradicionalnih *toposa* svršetka, on je prvo ispjevao kratak himnički hvalospjev svom junaku, a zatim zahvalio Duhu Svetom koji ga je upravljao tijekom pjeva i otkrivao mu tajne smislove biblijskog teksta. Ni jedan od ta dva dijela nije dosada posebno poticao kritičarske raščlambe, premda iz perspektive alegorijskog diskursa oba osvjetljavaju i *Davidijadu* i Marulićevu poetiku.

> Kazasmo, eto, sve što u ratu ili u miru
> Učini Jišajev sin: i kako je hrabro strahote
> Trpio, kako je blag u sudbi povoljnijoj bio;
> Kako se kajao brzo za grijehe, a podnijevši teške
> Kletve, kako je često na molbe oprostio lako
> Svakomu sve te s kolikom pobožnošću štovaše Boga.
> Nikakav, ničiji jal tim djelima naudit neće
> Nit' će ih godine duge u zaborav baciti moći:
> Živjet će ona dok sunca i dana bijeloga bude,
> Dok bude mati zemlja donosila plodove, zelen,
> Dok budu zrakom ptice, a morima kružile ribe.
> On blagoslòven sad zbog svojih vrlina i djela
> Mjesto u kraljevstvu krhkom u dvoru stalnome vlada,
> Viđen i družeći se sa svojim – nad eterom – Kristom (XIV, 403-416).

Kad bi se kratko i opsežno dalo uspoređivati, onda bi se Marulićev enkomij, posvećen kralju Davidu, dao dovoditi u vezu s Ambrosijevom raspravom *Apollogia altera prophetae David*. Dakako, ni u jednom slučaju nije riječ o izrazito starozavjetnom biblijskom liku, već o kristijaniziranoj preoblici, podešenoj za što glatkiju uspostavu veze s Kristom čiji se dolazak najavljuje prema svim kršćanskim raščlambama starozavjetnih tekstova upravo Davidovim djelima. Slijedom tropoloških obrazlaganja već od samog početka *Davidijade*, u Maru-

lića njezin biblijski junak predstavlja Krista. U navedenim stihovima, izuzevši četvrti, nije posve sigurno ni odijeljeno doslovno i mistično značenje. Pojedini sadržaji u navedenim stihovima prije upućuju na Krista i njegova djela, negoli na biblijskog Davida. Po logici emocionalnog intenziviranja to je podudaranje najizrazitije u 415. i 416. stihu, gdje je označitelj izjednačen sa svojim značenjem; David s Kristom. S jedne strane to poistovjećenje može odgovarati onoj čestoj sintagmi »pravi David« (*verus David*) koja se susreće kod srednjovjekovnih interpretatora biblijskog Davida, a s druge strane je najoriginalnije Marulićevo egzegetsko rješenje. Nastojanje da se sve to istakne baš na tom mjestu naglašava pomisao kako je *Davidijada* svojevrsna *Kristijada*. Za to ima i u XIV. pjevanju i u cijelom spjevu dovoljno naznaka, a posebice u proznom *Tropološkom obrazloženju*.

Tu misao ojačava i zahvala Duhu Svetome, čije je prosvjetljenje molio u proemiju spjeva i čiji je božanski lahor njegov pjesnički brod doveo željenoj obali. Isticanje tog uzvišenog nadahnuća, distanciranje od antičkih invokacija i pjesmotvora, a isticanje svetopisamskih istina i vlastite humanističke uvjerenosti, a ne samo vjere, oduzima tom maniriranom dočetku spjeva pretjeranu ili suvišnu retoričnost.

> Nije učeni meni Apolon pomago u pjesmi
> A ni Helikon ni skup od devet slavnih sestara,
> Nego je Sveti Duh što s eterskih siđe visina
> Moj rasvijetlio um božanskim svjetlom i dao
> Meni da opjevam – ne izmišljotine pjesničke čudne
> Niti u što se sve preobrazuju ljudi i bozi,
> Nego što sam k'o vjernik, osvjedočen knjigama starim,
> Crpao iz njih i kuš'o u grlatoj iznijeti pjesmi.
> Tomu ću Duhu ja za milost toliku uvijek
> Zahvalan bit, a brod ću, kad sveti me donio lahor
> K željenoj obali, na kraj izvući i sad se odmorit (XIV, 417-427).

Ako je ta ista retorika u proemiju markirala kršćanskog pjesnika, u završnici ona ima i dodatni smisao koji je naglašen jasnom pozicijom dubokog i očitovanog vjerovanja kao temeljnog preduvjeta kršćanske egzegeze. Za razliku od ranih kršćanskih pjesnika koji su se nadahnjivali novozavjetnom objavom, Marulićev izbor starozavjetne teme u kojoj prepoznaje novozavjetnu objavu rezultirao je relativno čestim alegoriziranjem veze dvaju Pisama u svjetlu kršćanskog vjerovanja. Najaviteljska uloga starozavjetnih tekstova i njihovih novozavjetnih očitovanja i u Marulića računa s mističnim smislovima, čije otkrivanje nadilazi obične ljudske sposobnosti. U tom izrazito kršćanskom konceptu bez uzvišene pomoći, iste one koja je nadahnjivala starozavjetne tekstove, ne mogu se dokučiti skriveni smislovi. Stoga je Marulić na samom početku *Davidijadu* naznačio djelom koje je nebesima blisko, a na njezinom kraju, to potvrdio.

Miroslav Palameta

Marulić's allegorizing in 16th chapter of Davidias

Summary

The work demonstrates how Marulić, through verses of 16th chapter, left recognisable traces of allegorizing which involves a reading of a Biblical text in light of Christian doctrine, following the model set by Christian doctrine authorities.

His tropological exposition, as contained in his prose „Tropologica Davidiadis expositio," follows the same principle; it strengthens the traces as found in verses and are complemented by the latter. Most frequently, he uses metaphorical propositions in which etymology of some personal names is interpreted in light of Christian teaching values, having in mind that the names already figure as lexicalized metaphors.

Revealing the arcane meaning of David's psalms, in 16th chapter Marulić presents an abbreviated life of Christ in fifty-odd hexameters; Marulić recognized in psalms the *Holy Scripture* (Baat Sheba) and *The law of gospels* (Salomon), bringing to fore again the connection between the Old and the New Testament. In the last chapter, as a foundation of Christian teaching and exegesis, such views denote a rich repertoire of similar loci and plots as found throughout the Davidias. Hence, the work relates this to the arcane meaning of the number of chapters – the Christian fathers assigned to number 14 the symbol of inherent connection between the New and the Old Testament, of Decalogue and the four gospels.

This analysis demonstrates that Marulić interprets Jewish King David as an Ur-form of Christ himself and in his verses draws David's profile in accordance with the Christian ethics. As the assessment applies to the remaining thirteen chapters, one can conclude that, in lyricizing about David, Marulić in fact tells a story about Christ. This is also supported by the eulogy from the conclusion of the Davidias, in which a Biblical hero is identified with the Christ in Heaven.

The work also demonstrates that the conclusion of the 16th chapter has a manneristic form. Composed of a hymnal eulogy to the hero and acknowledgment to the Holy Spirit who granted the poet's pleas from the prelude, revealing to him the arcane meanings of the Biblical text, the ending serves as a return to the fundamental assumptions of Christian exegesis.

Key words: Marulić, Davidias, allegorizing, codes, tropology, patrology.

(*na engl. prev. Dražen Pehar*)